

Eugenijus Grunskis

**LIETUVOS KARIUOMENĖS TRADICIJA
REZISTENCIJOS KOVOSE**

Pokario Lietuvos pasipriešinimo sąjūdžio istorijai iki šiol skirtos dviejų išeivijos mokslininkų J. Brazaičio (Ambrazevičiaus) ir K. Girniaus monografijos.¹ Jose paliesti ir partizanų karinės organizacijos klausimai. Ginkluotos ir pasyvios rezistencijos kova, sovietinių represinių organų veikla, slopinant pasipriešinimą, epizodiškai nušviesta daugelyje išeivijos ir Lietuvos istorikų darbų. Tačiau partizanų sąjūdis kaip buvusios Lietuvos Respublikos kariuomenės tąsa, jos organizacijos ir struktūros perėmėjas, iki šiol beveik netirtas.

1944 metų vasarą Lietuvoje ruduosius okupantus pakeitė raudonieji. Lietuvių tauta gerai atsiminė tragiškus bei kruvinius 1940-1941 metų įvykius ir nieko gero nelaukė iš naujųjų "išvaduotojų". Tai, ko neįvyko 1940 metais, prasidėjo dabar - ginkluotas ir pasyvus tautos pasipriešinimas sovietinei okupacijai, kova dėl nepriklausomos valstybės atstatymo. Nors ir negaudama karinės ir materialinės paramos iš užsienio, partizaninė kova truko ištisą dešimtmetį. Masinį ir atkaklų lietuvių tautos pasipriešinimo pobūdį pripažino ir sovietų istorikas Rojus Medvedevas. Viename savo veikale jis pažymėjo: "Pasitraukus vokiečiams, Lietuvoje prasidėjo atkaklus, peraugęs į ilgą ir žiaurų

¹ Brazaitis J. Vieni vieni. Fotografuot. leid. V., 1990; Girnius K. Partizanų kovos Lietuvoje. Fotografuot. leid. V., 1990.

partizaninį karą, pasipriešinimas naujai valdžiai". Pasak jo, dalis Lietuvos gyventojų "ėmė kovoti prieš Raudonąją armiją su ginklais rankose".² Savo didžiuliu užmoju, ilga trukme lietuvių rezistencija prilygo žinomiems pasaulyje Alžyro, Afganistano nacionalinio išsivadavimo karams.

Šioje kovoje dalyvavo visų gyventojų sluoksnių atstovai - ūkininkai ir darbininkai, gimnazistai, studentai ir mokytojai, kunigai ir gydytojai, literatai ir mokslininkai, vyrai ir moterys.

Ginkluoto pasipriešinimo priešaky stojo buvę nepriklausomos Lietuvos Respublikos kariuomenės karininkai. Didelė dalis Lietuvos generaliteto ir aukštųjų karininkų iki tol jau buvo nukankinti sovietiniuose kalėjimuose ir lageriuose, kiti pasitraukė į Vakarų, kai kurie savo noru ar prievarta buvo įjungti į "nenugalimąją ir legendinę" Rytų kaimyno armiją.

Sugrįžus raudonarmiečiams, Lietuvoje pasiliko tik keli buvę nepriklausomos Lietuvos generolai: Jonas Jackus (1894-1977; brigados generolas), Jurgis Kubilius (1875-1961; generolas leitenantas), Pranas Liatukas (1876-1945; generolas leitenantas), Motiejus Pečiulionis (1888-1960; generolas), Petras Šniukšta (1877-1952; teismo generolas leitenantas), Mykolas Velykis (1884-1956; generolas leitenantas). Nepasitraukė į Vakarų ir Stasys Zaskevičius (1892-1971), kuriam brigados generolo laipsnį 1940 metais suteikė vadinamoji "liaudies vyriausybė". Iš jų į rezistencinį sąjūdį įsijungė tik M. Pečiulionis. M. Velykis ir S. Zaskevičius buvo sovietų saugumo greitai suimti ir ištremti į Sibirą, o P. Liatukas mirė kalėjime. J. Kubilius ir P. Šniukšta slapstėsi, o J. Jackus buvo sunkios ligos prikaustytas prie lovos. Jie išliko nesuimti ir mirė Lietuvoje.

Ginkluotame pasipriešinime dalyvavo išlikę gyvi ir nepasitraukę aukštieji karininkai - pulkininkai Liudvikas Butkevičius (1881-1963), Juozas Vidugiris (1892-1946), pulkininkai leitenantai Juozas Jankauskas, Mykolas Mačiokas (1899-1946), Juozas Vitkus (1901-1946), majorai Zigmąs Druga (1904-1946), Sergijus Staniškis (1899-1952), Alfonsas Svilas (1906-1945) bei kiti. Tačiau pagrindinė ginkluotos kovos organizavimo našta teko Lietuvos

2 Медведев Р.А. Политические портреты: Исторические очерки и статьи. Ставрополь. 1990. С.204.

kariuomenės kapitonams ir leitenantams. Pokario kovose pasižymėjo ir kai kurie puskarininkiai bei viršilos, tapę partizanų junginių vadais.

Pirmieji partizanų būriai krašte pradėjo steigtis 1944 metų rudens pradžioje, dažnai stichiškai, kaip reakcija į naują okupaciją, į prievartinę jaunimo mobilizaciją į svetimą kariuomenę (Raudonąją armiją).

1944-1945 metais Lietuvos vyrai būriais traukė į miškus, kartais net ištisios gimnazistų klasės. Ne visi jie tapo partizanais. Didelė dalis vyrų slapstėsi, vengdami mobilizacijos į frontą, bijodami valdžios represijų. Tačiau partizanai buvo tikri savanoriai. Į miškus jie išėjo neverčiami, tikėdami būsimo Vakarų demokratiškos valstybių bei stalininės imperijos karu ir greitu Lietuvos išsivadavimu. Šiuo atžvilgiu būdingą atvejį savo prisiminimuose pateikė Dzūkijos partizanų vadas Adolfas Ramanauskas ("Vanagas"). 1945 metais jo vadovaujama būriui lankantis Meškasio kaime (Alytaus aps., Alovės vls.), į jį kreipėsi viena motina, prašydama: "Ponuli, tik būkite tokis geras ir priimkit mano Juozuką... Jeigu po kokios savaitės pasikeis valdžia, tai kaipgi jis pasirodys prieš kitus..."³

Partizanai save laikė Lietuvos kariais, gynėjais ir siekė burtis į Lietuvos kariuomenės pavyzdžiu tvarkomą centralizuotą karinę organizaciją. Be to, prasidėjus ginkluotai kovai, reikėjo derinti atskirų partizanų grupių veiksmus, telkti jėgas kovinėms operacijoms. Gyvybiškai svarbiu reikalu tapo karinės drausmės įvedimas, karinės hierarchijos laikymasis.

Ginkluotas pasipriešinimo sąjūdis stengėsi išsaugoti tiek buvusios kariuomenės vidinę struktūrą, tiek išorinius atributus.

1941 metų pabaigoje buvo įkurta nelegali karinė organizacija Lietuvos laisvės armija (LLA). Ji siekė ginklu kovoti prieš bet kokią Lietuvos okupaciją, už nepriklausomos valstybės atstatymą. Daugumą jos narių sudarė buvę Lietuvos kariuomenės karininkai ir kareiviai. Pirmasis LLA vadas buvo jos įkūrėjas, buvęs Karo mokyklos kariūnas Kazys Veverskis (1912-1944), po jo - leitenantas Adolfas Eidimtas (1915-1945); LLA vadovybei priklausė generolas M. Pečiulionis, pulkininkai Izidorius Kriau-

3 Ramanauskas A. (Vanagas). Daugel krito sūnų... V., 1991. P.32.

naitis, Ipolitas Žulys, pulkininkai leitenantai Jonas Liorentas, Viktoras Sakalas-Sakalauskas, kapitonai Pranas Gužaitis, Albinas Karalius, Izidorius Pucevičius, Pranas Šopaga, Ignas Vylius-Velavičius ir kiti karininkai.

Lietuvos laisvės armijos vadovybė kraštą padalijo į 4 apygardas: Vilniaus, Kauno, Šiaulių ir Panevėžio. (Prisiminkime, kad ir nepriklausomos Lietuvos teritorija buvo padalyta į 3 karo apygardas, pagal turimų divizijų skaičių.⁴ Divizijų vadai buvo apygardų viršininkai). Apskirtyse buvo steigiamos rinktinės, o valsčiuose - kuopos ir būriai. Visi šie daliniai turėjo savo vadus ir štabus.⁵

Vokiečiams pralaimint karą, LLA, numatydama naują okupaciją, telkė jėgas pasipriešinimui. Pradedami kurti kovos būriai, kurių kovotojai buvo vadinami "vanagais". Buvo nuspręsta priimti vokiečių pasiūlytus ginklus už sutikimą duoti vyrų vykdyti žvalgybinėms užduotims Raudonosios armijos užnugaryje. Jie, baigę specialias žvalgybos mokyklas, buvo permesti į Lietuvą (iš viso iki 200 desantininkų). Tačiau didžioji jų dauguma praktiškai nėvykdė vokiečių abvero (kontržvalgybos) instrukcijų ir nurodymų, o įsijungė į partizaninį sąjūdį.

TSRS ir LTSR saugumo organai bei kariuomenė 1944 metų pabaigoje - 1945 metų pradžioje suėmė ar sunaikino daugumą pasilikusių krašte Lietuvos laisvės armijos vadovų, suardė organizacines struktūras. Maždaug pusė desantininkų žuvo kovose su NKVD (Vidaus reikalų liaudies komisariato) kariuomene dar iki karo pabaigos. LLA, kaip vieningos viso krašto organizacijos, veikla 1945 metų pavasarį praktiškai nutrūko. Nuo šiol atskirose Lietuvos vietose prasidėjo naujų, savarankiškų ginkluoto pasipriešinimo formuočių kūrimas "iš apačios". Jos žymia dalimi perėmė LLA organizacinę struktūrą.

1945-1952 metais krašte iš viso veikė 10 partizanų apygardų. Beveik visos jos buvo įkurtos 1945 metais. Vėliau buvo įsteigtos tik Jungtinė Kęstučio apygarda pietinėje Žemaitijoje (1946) ir "Prisikėlimo" apygarda vidurio Šiaurės Lietuvoje

4 Lietuvos enciklopedija (toliau - LE). T. XV. (Lietuva). 2-asis leid. V., 1990. P.104.

5 Girnius K. Min. veik. P.260.

(1948). Apjungę pavienius partizanų būrius, 1945 metų žiemą pirmąsias dvi apygardas - LLA Trečiąją Šiaurės ir Žemaičių legioną - įkūrė LLA aktyvistai ir desantininkai. Dauguma apygardų išsilaikė iki 1952-1953 metų. Tik Aukštaitijoje dėl saugumo agentų išdavysčių likvidavus žymiausius vadus, nutrūko LLA Trečiosios Šiaurės (1946), "Didžiosios kovos" (1947) bei Algimanto (1949) apygardų veikla.

Apygardų vadais tapo daugiausia buvę kariškiai ar policijos pareigūnai. Vėliau, jiems žuvus ar juos suėmus, vadais buvo išrinkti ir pasižymėję partizanai iš civilių tarpo.

1. A. (vėliau - Dainavos) apygardai vadovavo: pulkininkas leitenantas karo inžinierius Juozas Vitkus ("Kazimieraitis"), kapitonas Domininkas Jėčys ("Ažuolis"; 1886-1947), atsargos jaunesnysis leitenantas Adolfas Ramanauskas ("Vanagas"; 1918-1957).
2. "Tauro" apygardos vadais buvo: aviacijos kapitonas Leonas Taunys ("Kovas"; 1894-1946), aviacijos majoras Zigmas Druga ("Mykolas Jonas"; 1904-1946), atsargos leitenantas Antanas Baltūsis ("Žvejys"; 1915-1948), leitenantas J. Aleščikas ("Rymantas"), atsargos karininkas Viktoras Vitkauskas ("Karijotas", "Saidokas"; 1920-1951).
3. Žemaičių legiono (vėliau - Žemaičių) apygardai vadovavo: kapitonas Jonas Semaška ("Liepa, "Rikis"; 1907-1947), kapitonas J. Milaševičius ("Ruonis").
4. Jungtinės Kęstučio apygardos vadais iš kariškių tarpo buvo: aviacijos leitenantas Juozas Kasparavičius-Kasparas ("Visvydas", "Šilas"; 1912-1947), generalinio štabo kapitonas Jonas Žemaitis ("Vytautas", "Klebonas", "Senis"; 1909-1953).
5. "Didžiosios Kovos" apygardai vadovavo jos įkūrėjas pasienio policijos viršila Jonas Misiūnas ("Žalasis velnias"; 1914-1948).
6. LLA Trečiosios Šiaurės apygardos įkūrėjais ir vadais buvo: leitenantas Stepas Girdžiūnas ("Gegužis"; 1908-1945), leitenantas Vladas Jazokas ("Petraitis"; 1920-1945).
7. "Vyties" apygardai vadovavo artilerijos jaunesnysis leitenantas Danielius Vaitelis ("Piliakalnis", "Briedis"; 1913-1948).

8. Algimanto apygardos įkūrėju ir vadu buvo atsargos viršila Antanas Slučka ("Šarūnas"; 1919-1949).
9. Vytauto apygardai vadovavo: leitenantas Vincas Žaliaduonis (1910 - ?), atsargos puskarininkis Vincas Kaulinis ("Miškinis"; 1912-1949).
10. "Prisikėlimo" apygardos vadais buvo: majoras Petras Bartkus ("Martynas", "Dargis", "Žadgaila"; ? - 1949), buvęs policininkas Juozas Paliūnas ("Rytas"; ? - 1952).

Mažiausias partizanų padalinys buvo skyrius, kurį sudarė 5-8 vyrai. Skyriai buvo jungiami į būrį (10-15 kovotojų). Toliau sekė kuopa (kai kur dar buvo ir batalionai). 4-6 kuopos sudarė rinktinę.

Pagrindinį karinį teritorinį organą - apygardą sudarė 3-6 rinktinės. Kai kuriuose krašto vietose rinktinės dar dalijosi į tėvūnijas ir rajonus.

Ginkluoto pagrindžio ir pasyvios rezistencijos vadovai siekė sukurti vieningą centralizuotą, visą kraštą apimančią karinę politinę pasipriešinimo organizaciją. Žymiausias iš jų buvo: Vienybės komitetas (1945), Bendras demokratinio pasipriešinimo sąjūdis (1946), Lietuvos laisvės kovų sąjūdis (1949). Prie šių organizacijų buvo įkurtos ir kurį laiką veikė Lietuvos ginkluotųjų pajėgų taryba (1945-1946; viršininkas - kapitonas Jonas Noreika (1910-1947) ir Vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų štabas (VGPS); 1946-1948; viršininkas - kapitonas Kamarauskas, leitenantas A. Baltūsis). Tačiau didelėms organizacijoms sunkiai pavykdavo užtikrinti konspiraciją, jas greit susekdavo saugumas, infiltruodavo agentus ir pakirsdavo jų veiklą. Šių karinių organų vaidmuo, vadovaujant ir koordinuojant ginkluotą kovą, buvo nežymus. Tačiau jų įkūrimas atspindėjo partizanų pastangas siekti centralizacijos ir įgyvendinti Lietuvos Respublikos vadovaujančių karinių organų tęstinumą.

Gyvybingesnė struktūra buvo partizaninės sritys. 1946 metų Vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų štabo viršininko įsakymu krašto teritorija padalijama į 3 sritis: Pietų Lietuvos (nuo 1948 m. - Nemuno), Vakarų (nuo 1948 m. - Jūros), Šiaurės rytų (nuo 1948 m. - Kalnų).⁶ Partizanų vienijimasis sėkmingai vyko Pietų

6 Daumantas J. Partizanai: 3-iasis patais. ir papild. leid. V., 1990. P.482-483; Lietuvos laisvės kovų sąjūdis (žemėlapis) // Žaltvykslė. 1990. Nr.2. P.16.

Lietuvoje, kur savo veiklą koordinavo "Tauro" ir Dainavos apygardos. Sunkiau sekėsi derinti savo veiksmus Vakarų srities apygardoms (Žemaičių, Kęstučio ir "Prisikėlimo"). Šiaurės rytų Lietuvoje ryšiai tarp apygardų (dažnai net ir pačių apygardų viduje) buvo silpni ir epizodiniai. Pagrindinėmis partizaninės kovos struktūromis ir toliau liko apygardos bei rinktinės.

Partizanai buvo ginkluoti beveik vien lengvaisiais šaulių ginklais. Daugumą jų paliko atsitraukiantys vokiečiai, nemažai ginklų parsinešė į namus buvę Vietinės rinktinės kareiviai. Dalį ginklų surado patys gyventojai vykusių mūšių vietose. Šiek tiek ginklų partizanai įgydavo, nuginkluodami vietos milicijos ir naikintojų būrius, užpildami nedideles raudonarmiečių grupes. "Tauro" apygardos partizanų vadų suvažiavime (1946.V.3) dauguma rinktinių vadų pažymėjo, kad laisvės kovotojų apsiginklavimas yra geras ar net labai geras. Tačiau buvo nurodyta, kad nėra sukaupta didelių šaudmenų atsargų.⁷

Gerą partizanų apsiginklavimą lengvaisiais ginklais patvirtina ir buvusio LTSR Valstybės saugumo komiteto (rusiškai KGB) vadovai. Pasak gen. mjr. H. Vaigausko, 1945-1948 metų susirėmimuose "iš buržuazinių teroristų" buvo atimta 2 540 kulkosvaidžių, 5 323 automatai, apie 21 tūkst. šautuvų ir daug kitų ginklų.⁸ Susipažinus su Sovietų Sąjungos šaulių divizijos ginkluote, išėitų, kad paimtų kulkosvaidžių būtų užtekę apginkluoti 4, šautuvų ir automatų - 2-3 divizijoms.

Tačiau partizanų, skirtingai nuo baudėjų, ginkluotė nebuvo papildoma. Vykstant nuolatinėms kovoms, kasmet seko ginkluotės ir, ypač, šaudmenų atsargos. Dalį ginklų slėptuvių surasdavo baudėjai. Be to, dėl blogų laikymo sąlygų (drėgmės), partizanų ginklai neretai gesdavo.

Laikydami save Lietuvos kariuomenės tąsa, partizanai siekė jos pavyzdžiu tvarkytis pagal statutus. Juose buvo nusakomi partizanų kovos tikslai ir organizacinė struktūra, laisvės kovotojo teisės ir pareigos. Suvalkijos partizanų statuto 1-asis punktas skelbė: "Tauro apygardos Laisvės Kovotojų tikslas atkovoti pil-

7 Laisvės kovų archyvas (toliau - LKA). T.I. K., 1991. P.13-16.

8 Vaigauskas H. Liaudies interesų sargyboje // Liaudies gynėjų žodis. V., 1987. P.238.

na Lietuvos Nepriklausomybę".⁹

Laisvės kovotojai skirstėsi į tris kategorijas: 1) aktyviuosius (partizanus); 2) pasyviuosius (pasirengusius ginkluotai kovai, tačiau iki mobilizacijos esančius atsargoje); 3) rėmėjus (ryšinkus bei globėjus). Konspiracijos sumetimais siekiant apsaugoti nuo išdavysčių ir išvengti didelių aukų, kiekvienas partizanas buvo vadinamas slapyvardžiu. Statutai nustatė, kad iš partizanų galima pasitraukti tik atkovojus nepriklausomybę ir tik leidus vadovybei.

Ginkluoto pagrindžio vadovai, augę ir baigę mokslus nepriklausomoje Lietuvoje, buvo išauklėti krikščioniško humanizmo dvasia. Todėl į statutą buvo įrašyta nuostata, kad "kiekvienas laisvės kovotojas veikdamas turi stengtis, kad nenukentėtų pašaliniai asmenys".¹⁰

Apygardos, taip pat kai kurios partizanų sritys savo štabus kūrė pagal kariuomenės štabo struktūrą. Lietuvos kariuomenės štabą sudarė 4 stambūs skyriai: 1) operacijos ir mokymo; 2) informacijos; 3) organizacijos ir mobilizacijos; 4) tiekimo, evakuacijos, susisiekiimo ir kitų tarnybų.¹¹ Analogiškai ar panašūs skyriai ir poskyriai buvo sukurti apygardų bei sričių ir rinktinių štabuose.¹² Apygardų vadai vadovavo savo apygardoms per štabus.

Kaip ir kariuomenėje, priimtus į partizanus naujokus apmokydavo partizanų kursuose, vadinamosiose "miško karo mokyklose". Jose karininkai, puskarininkiai arba tiesiog gabesni kovotojai rengė pamainą būsimoms kovoms. 1945-1946 metais Dainavos ir "Tauro" apygardose iš jaunų partizanų buvo formuojami mokomieji būriai ir kuopos.¹³

Žinoma, tai buvo partizanų "vargio mokyklos". Pagrindinis mokymo principas jose buvo "daryk, kaip aš". "Miško mokyklos" negalėjo pakeisti puskarininkių mokyklų kariuomenėje, lauko taktikos ir šaudymo pratybų poligone. Tačiau jos įkūnijo didelį

9 Tauro apygardos statutas // Daumantas J. Min. veik. P.397.

10 Ten pat. P.402.

11 LE. T. XV. P.106.

12 LKA. T.I. P.8, 9, II; Girnius K. Min. veik. P.259-260; Tauro apygardos statutas // Daumantas J. Min. veik. P.398.

13 Daumantas J. Min. veik. P.316; Ramanauskas A. Min. veik. P.161.

savanorių ryžtą išmokti kovoti su priešū.

Rinktinėse, bent pirmaisiais metais, dažnai buvo ir savos gailestingosios seserys, kartais gydytojas ir kapelionas.

Nepriklausomos Lietuvos kariuomenė turėjo savo spaudą. Partizanai taip pat įkūrė kelias dešimtis nelegalių laikraštėlių. Juos leido kiekviena apygarda ir dažna rinktinė. Laikraštėliai ir atsišaukimai buvo spausdinami rotatoriais, šapirografais, o neretai ir paprasta rašomąja mašinėle.

Pasipriešinimo sąjūdis laikėsi ir išorinių buvusios kariuomenės atributų. Sekant karine tradicija, buvo įsteigtos apygardų ir atskirų rinktinių vėliavos.

Priimami į būrį naujokai duodavo partizano priesaiką pagal patvirtintą tekstą, dažnai dalyvaujant kunigui (kapelionui).

Vadai reikalavo, kad partizanai, pirmiausia karininkai, nešiotų pilną Lietuvos kariuomenės uniformą su antpečiais, laipsniais ir ženklais. Tai drausmino kovotojus, žadino atsakomybės bendražygiams ir gyventojams jausmą. Iš partizanų tardymo protokolų ir liudininkų parodymų matyti, kad dar ir 1950 metų pabaigoje laisvės kovotojai nešiojo karinę uniformą.¹⁴

Partizanai, kaip ir Lietuvos kariai, parodė daug narsumo ir pasiaukojimo pavyzdžių. Būdami sužeisti arba apsupti slėptuvėse (bunkeriuose) ir nenorėdami pasiduoti priešui, jie neretai ryždavosi nusižudyti. Dažniausiai taip pasielgdavo būrių ir rinktinių vadai. Partizanai kartais sąmoningai susisprogdindavo, sužalodami veidą, kad nebūtų atpažinti ir tuo pačiu apsaugotų artimuosius nuo persekiojimų. Ne vieną tokį tragišką atvejį aprašė apygardų vadai A. Ramanauskas, J. Paliūnas, garsus partizanų vadas Juozas Lukša ("Daumantas") ir kiti žinomi rezistencijos veikėjai.

Kovose pasižymėjusiems partizanams buvo suteikiami karėvių (eilinio, grandinio), puskarininkių (jaunesniojo puskarininkio ir puskarininkio) laipsniai. Jaunesniųjų karininkų laipsniai (jaunesniojo leitenanto, leitenanto, kapitono) buvo suteikiami žymiai rečiau. Juos gaudavo padalinių vadai, turintys tam tikrą

¹⁴ Archyviniai dokumentai apie nacionalistų antiliaudinę veiklą. V rinkinys. V., 1962. P.165.

išsilavinimą (baigę gimnaziją ar mokęsi karo mokykloje), kartais išlaikę ir atitinkamus egzaminus.

Už kautynėse ir susirėmimuose su okupacine kariuomene parodytą drąsą ir narsumą, laisvės kovotojai buvo skatinami. Apygardų vadovybės vardu jiems buvo pereiškiamos padėkos, įteikiami pasižymėjimo lapai ir ženklai (narsumo ir uolumo juostelės). Pasižymėjusius Dainavos apygardos partizanus apdovanojavo I, II ir III laipsnio Laisvės Kovos Kryžiumi (už uolumą) ir I, II, III laipsnių Laisvės Kovos Kryžiumi su kardais (už narsumą).¹⁵ Apdovanojimo išskilmėse paprastai dalyvaudavo apygardos štabo pareigūnai.

Partizanų tarpusavio elgesio ir santykių su gyventojais normas reguliavo drausmės nuostatai. Tokius nuostatus turėjo ir pagal juos tvarkėsi dauguma apygardų. Už nesunkius tarnybinius nusikaltimus, girtavimą, vagystes buvo taikomos atitinkamos nuobaudos - papeikimas, skyrimas darbams be eilės, ginklo atėmimas, pažeminimas laipsniu ar pareigomis, perkėlimas į kitą dalinį ir pan. Minėtas bausmės skirdavo apygardos ar rinktinės vadas, kartais vadinamieji "brolių teismai". Kaltinimus sunkiais nusikaltimais - išdavyste, šnipinėjimu, nekaltų žmonių žudymu ir plėšimu - nagrinėdavo apygardų ar rinktinių karo lauko teismai. Jų nuosprendžiai būdavo griežti - nuo partizano vardo atėmimo (pašalinimo iš būrio) iki mirties bausmės. A. Ramanauskas prisiminimuose rašė, kad jam pačiam prisiėjo surengti partizanų karo lauko teismus kovotojams Gegužei, Jurginui, Riešutui ir jo draugui, Studentui, Tėveliui, Ūseliui. Už nusikaltimus teisingumui ir žmoniškumui jie buvo nuteisti mirti. Tokio mis bausmėmis buvo baudžiami ir sunkiai nusikaltę Žemaitijos partizanai.¹⁶

Kovoje su okupacine kariuomene žuvus daugeliui karininkų - partizanų vadų, gėstant pasipriešinimo jėgoms, silpnėjo partizanų karinės struktūros. Sunaikinus ir įkalinus absoliučią daugumą rezistencijos karinių vadų, nutrūko centralizuotas vado-

15 LKA. T.1. P.19; Partizano keliu: Pergyventi prt. Ryto atsiminimai. 1941.06.10 - 1949.12.31. I d. K., 1989. P.41, 45; Ramanauskas A. Min. veik. P.415-416.

16 Ramanauskas A. Min. veik. P.232; Kruvinos žudikų pėdos: Archyviniai dokumentai. IX rinkinys. V., 1968. P.52-53, 117.

vavimas, sutriko tarpusavo ryšiai, pašlijo karinė drausmė. Pasi-taikė atvejų, kai buvę partizanai arba jų grupės terorizavo ir plėšė gyventojus. Šis skaudus reiškinys būdingas visiems parti-zaniniams ar nacionalinio išsivadavimo karams. Kiekvienos re-zistencijos kovos vaizduose atsispindi šviesa ir šešėliai...

Rezistenciją Lietuvoje pokario metais slopino TSRS NKVD - MVD - MGB vidaus kariuomenės žinioje buvusi 4-oji šaulių divizija (ŠD). Šis karinis junginys, vadovaujamas gen. mjr. Pavelo Vetrovo, į Lietuvą atvyko 1944 metų liepos pabaigoje. Iš pradžių ji turėjo 3, 1946 m. - 9, o 1948-1949 m. - 8 šaulių pulkus (ŠP), iš jų vieną motorizuotą (MŠP).¹⁷

TSRS Valstybės saugumo ministerijos (MGB) vyriausioji vidaus kariuomenės valdyba (1946-1951 metais jai vadovavo gen. ltn. Piotras Burmakas), siekdama sustiprinti kovą su pasi-priešinimo sąjūdžiu ir padidinti baudėjų dalių operatyvumą, 1950 metais reorganizavo griozdiška tapusią diviziją į dvi šaulių divizijas - 4-ąją ir 2-ąją. 4-oji ŠD (su štabu Vilniuje) buvo skirta kovai su rezistencija Pietų Lietuvoje. Jai pavaldūs pulkai buvo dislokuoti: 34 MŠP - Alytuje, 261 ŠP - Vilniuje, 298 ŠP - Kaune ir 353 ŠP - Marijampolėje. 2-oji ŠD (su štabu Šiauliuose) buvo nukreipta partizanų sąjūdžiui likviduoti šiaurinėje respublikos dalyje. Naujajai divizijai buvo perduoti keturi pulkai: 25 ŠP - Panevėžyje, 32 ŠP - Šiauliuose, 137 ŠP - Utenoje ir 273 Gdansko ŠP - Tauragėje.

Be to, 1944-1945 metais partizanus medžiojo ir naikino 11 NKVD pasienio pulkų, kurie buvo keturių frontų (3-iojo Baltarusijos, 1-ojo Pabaltijo, Leningrado ir 1-ojo Ukrainos) užnugario apsaugos kariuomenės žinioje. Vėlesniais metais pasipriešinimo sąjūdį slopino 5-7 vidaus kariuomenės pulkai permesti iš NKVD (MVD) divizijų, dislokuotų Latvijoje, Estijoje, Baltarusijoje ir Kaliningrado srityje. Su partizanais Pietų ir Vakarų Lietuvoje kovojo TSRS NKVD (MVD) pasienio kariuomenės Lietuvos apygardos pasienio daliniai.¹⁸ Pulko dydžio pasienio daliniai buvo dislokuoti Klaipėdoje, Marijampolėje, o 1944-1946 m. dar ir Kaz-

17 Grunskis E. Generolo ataskaita // Gimtasis Kraštas. 1991 rugpjūčio 15-21. P.7.

18 Grunskis E. Baudėjai // Literatūra ir Menas. 1989 gruodžio 9. P.12-13.

lą Rūdoje, Tauragėje, Vilkaviškyje.

Prieš partizanus, ginkluotus beveik išimtinai lengvaisiais šaulių ginklais, buvo mesti gausūs priešo kariuomenės daliniai su nepalyginamai pranašesne ginkluote, įskaitant artileriją ir aviaciją.

Kovoti su Lietuvos kariuomenės kapitonų ir leitenantų vadovaujamais partizanais iš Maskvos buvo pasiūsti NKVD ir MGB generolai. 1944 metų gruodyje į Vilnių atvyko NKVD šefo L. Berijos pavadootojas ir būsimasis jo įpėdinis generolas pulkininkas Sergejus Kruglovas su 400 aukštųjų karininkų.¹⁹ Jie buvo paskirti į svarbiausius postus represiniuose organuose. LTSR Vidaus reikalų liaudies komisariatare buvo įkurtas "kovos su banditizmu skyrius" (OBB), kuris greitai išsiplėtė ir 1946 metais buvo pertvarkytas į valdybą. Prie apskričių ir valsčių NKVD skyrių buvo įsteigti "kovos su banditizmu" poskyriai. Sovietų Sąjungos čekistai Lietuvoje koordinavo ir aktyvino NKVD kariuomenės, milicijos ir naikintojų būrių veiklą.

1945 metų kovo mėnesį į Vilnių atvyko TSRS valstybės saugumo liaudies komisariato (NKVD) Specialių užduočių biuro viršininko pavadootojas gen. mjr. Naumas Eitingonas. Šis nešvarių darbų "specialistas" pasižymėjo dar 1940 metais, kai Meksikoje organizavo ir vadovavo Stalino prieš Nr. 1 - L. Trockio nužudymui.²⁰

Dabar jis ėmė kurti specialius teroristinius būrius, sudarytus iš saugumo bendradarbių ir deklasuotų elementų. Šie daliniai buvo pavaldūs OBB poskyriams, tačiau veikė partizanų vardu. Jie plėšė, kankino ir žudė taikius gyventojus, net valdžios pareigūnus. Tuo buvo siekiama sukompromituoti pasipriešinimo sąjūdį, sukelti žmonių neapykantą partizanams. 1945 metų pavasarį ir vasarą tokie provokaciniai būriai darbavosi pietinėje Žemaitijoje (Raseinių ir Tauragės aps.), Suvalkijoje (Marijampolės aps.). Jų baisūs nusikaltimai aprašyti partizanų ir tai-

19 LTSR NKVD liaudies komisaro valstybės saugumo komisaro J. Bartašiūno 1944.XII.19 d. raštas LTSR LKT pirmininkui M. Gedvilui // LVA. F.R-754. Ap.13. B.11. L.62.

20 Васецкий Н.А. Л.Д. Троцкий: политический портрет // Новая и новейшая история. 1989. No 3. С.163; Папоров Ю. Убийство Троцкого // Огонек. 1990. No 37. С.10, 11.

kių gyventojų prisiminimuose²¹. Verta pažymėti, kad panašūs saugumo organų kuruojami daliniai pokario metais terorizavo gyventojus Vakarų Ukrainoje.²²

Vadovauti karinėms ir čekistinėms (specialioms) operacijoms prieš partizanus, organizuoti trėmimus kasmet į Lietuvą buvo siunčiami TSRS Vidaus reikalų ministerijos (MVD) ir Valskybės saugumo ministerijos (MGB) ministrų pavaduotojai, vyriausiųjų valdybų viršininkai, vidaus kariuomenės generolai.

Nors jėgos buvo nelygios, Lietuvos karininkų vadovaujami partizanai, kaip galėdami ir mokėdami, kovojo su okupacine kariuomene. Pirmuosius nuostolius P. Vetrovo divizija patyrė, praėjus mėnesiui po atvykimo. 1944 m. rugsėjo 7 d. Vilniuje, apieškant butus (masinis gyventojų dokumentų tikrinimas), buvo nušautas 25-ojo pulko raudonarmietis Kazarovas.²³ Kartais šie nuostoliai būdavo gana dideli. Štai 1945 m. vasario 7 d. Meškučių kaime (Trakų aps. Onuškie vls.) važiuavęs 25-ojo pulko kareivių būrys su vyr. leitenantu Piotru Gluchovu pakliuvo į pasalą. Atsargos jaun.ltn. Martyno Vičkačkos ("Vasaros") vadovaujami partizanai visus 17 baudėjų nukovė.²⁴

1946 m. birželio 4 d. atsargos leitenanto Juozo Stravinsko ("Kardo") būrys ("Tauro" apygarda) organizavo pasalą Grybinės kaime (7 km į šiaurę nuo Marijampolės) kareivių ir liaudies gynėjų daliniui bei apskrities aktyvistams, vykusiems persekioti "banditų". Kautynėse žuvo MVD Marijampolės vls. poskyrio viršininkas vyr. leitenantas A. Subotinas ir 20 (iš 23) baudėjų, taip pat vienas partizanas.²⁵

21 Daumantas J. Min. veik. P.100, 235-237; Garbaravičienė B. Burbinės miško tragedija // Vakarinės Naujienos. 1989 spalio 9. P.3; Kazlauskas V. Slogūs Lietuvos laikai // Atgimimas. 1990 gruodžio 5-12. P.15.

22 Кондратьев В. Оплачено кровью // Родина. 1991. No 6-7. С.8.

23 LTSR NKVD liaudies komisaro pavaduotojo valstybės saugumo komisaro P. Kapralovo 1944.IX.8 d. pranešimas Nr. 045 LTSR LKT pirmininkui M. Gedvilui // LVA. F.R-754. Ap.13. B.21. L.39.

24 Buržuazinių nacionalistų gaujų siautėjimas Dzūkijoje: Archyviniai dokumentai. VI rinkinys. V., 1964. P.79.

25 Marijampolės aps. vykdomojo komiteto 1946. VI.5 d. nutarimas Nr. 102 "Dėl žuvusio nuo banditų Marijampolės valsčiaus aktyvo laidotuvių organizavimo ir žuvusių šeimos rūpinimosi" // LVA. F.R-754. Ap.4a. B.84. L.526; Pačesa R., Sideravičius J. Kapsukas - Sūduvos širdis. V., 1970. P.26. Daumantas J. Min. veik. P.200-201.

1946 m. lapkričio 14 d. kito atsargos leitenanto - Vaclovo Voverio ("Žaibo") - vadovaujami Dainavos apygardos partizanai Purvelių kaime (Alytaus aps., Daugų vls.) surengė pasalą MVD Daugų įgulai, kurią sudarė 4-osios ŠD 34 MŠP padalinys. Vyr. leitenanto Vasilijaus Dergaūsovo vadovaujamas 18 kariškių būrys (tarp jų 3 vyr. ltn. ir 2 jaun. ltn.) buvo sunaikintas.²⁶

Apskritai, partizanai dažnai rengė pasalas, minuodavo kelius, sprogdindavo karines mašinas. Pasalos ir diversijos prieš okupacinės kariuomenės dalinius buvo vykdomos visame krašte, tačiau dažniausiai - Pietų Lietuvoje. Po karo kelerius metus rezistentų būriai kontroliavo Alytaus-Lazdijų, Alytaus-Jiezno, Merkinės-Varėnos, Onuškio-Daugų kelius.

Nemažai nuostolių patyrė NKVD kariuomenės 220-asis pasienio pulkas garsiajame Kalniškės (Alytaus aps., Simno vls.) mūšyje, kuris įvyko 1945 metų gegužės 16 dieną. Čia su baudėjais susirėmė puskarininkio Jono Neifalto ("Lakūno") vadovaujama partizanų kuopa (120 žmonių), priklausiusi Gedimino rinktinei. Nors beveik visa kuopa buvo sunaikinta, tačiau žuvo ir apie 400 sovietų kareivių (partizanų duomenimis).²⁷ Matyt todėl baudėjų vadas majoras Konstantinas Jacenka pranešime savo vadovybei "banditų gaujos vadeivą" Lietuvos kariuomenės puskarininkį J. Neifaltą paaukštino "vokiečių armijos kapitonu".

Galima paminėti ir beveik savaitę trukusias kautynes Žuvinto ežero salose ir aplink jį (Marijampolės aps.). Čia 1945 metų rugpjūčio 5-9 dienomis majoro S. Staniškio vadovaujamas partizanų dalinys (iki 100 vyrų) kovėsi su NKVD kariuomenės 86-uoju ir 132-uoju pasienio pulkais bei Lietuvos pasienio apygardos Marijampolės būriu. Siekdami "išvalyti" apylinkę nuo partizanų, baudėjai panaudojo artileriją (minosvaidžius) ir bombonešius "PO-2".²⁸

Lietuvos partizanai kelerius metus kontroliavo kaimus ir mies-

26 Žudikai bažnyčios prieglobstyje: Archyviniai dokumentai. II rinkinys. 2-asis papild. leid. V., 1963. P.191.

27 Grunskis E. Kalniškės mūšis // Lietuvos Paminklai. 1990 m. balandis Nr. 1(3). P.14. LKA. T.1. P.13.

28 Пограничные войска СССР: май 1945-1950. Сборник документов и материалов. М., 1975. С.120-123; Ramanauskas A. Min. veik. P.186; LKA. T.2. K., 1991. P.48-49.

telius. Mažai buvo valsčių centrų, kurių nebūtų nors kartą neužėmę partizanai. Jie užpuoldavo valsčiuose dislokuotas kariuomenės įgulas, naikintojų ir milicijos būstines. Vien 1944 metų lapkritį - 1945 metų sausį buvo užpulti ir sunaikinti NKVD valsčių skyriai Seredžiuje (Kauno aps.), Krinčine (Pasvalio aps.), Panemunyje (Rokiškio aps.), Dieveniškėse (Vilniaus aps.). 1946 metais "Tauro" apygardos partizanai nusiaubė ir sunaikino liaudies gynėjų ("sribų") būstines Gižuose (Vilkaviškio aps.), Kačerginėje (Kauno aps.), Žaliojoje (Marijampolės aps.).²⁹ Puolant valsčių centrus, buvo užimami kalėjimai ir kitos kalinimo įstaigos, išlaisvinami suimti kovos draugai, sugaudyti naujokai, taip pat ūkininkai, areštuoti už mokesčių nesumokėjimą ar valstybinių prievolių nepristatymą. Kartais buvo puolamos ir ligoninės, siekiant išvaduoti ten laikomus sužeistus partizanus. 1945 metų birželio mėnesį apie 20 partizanų įsiveržė į Biliūnų dvaro (Raseinių aps.) rūmuose buvusią karo ligoninę, nuginklavo sargybą ir išlaisvino ten gydomą (ir tardomą) leitenantą Juozą Kasparavičių-Kasparą ("Visvydą"), būsimąjį Jungtinės Kęstučio apygardos vadą.³⁰

Siekdami sužlugdyti marionetinės valdžios organizuojamus rinkimus (1946-1951 metais jie vyko kasmet - į TSRS ir LTSR aukščiausiąsias ir vietines tarybas, į liaudies teismus), partizanai nusiaubdavo rinkiminių apylinkių būstines, sunaikindavo rinkimines urnas su biuleteniais.

Kariniais sumetimais (puolant valsčius ir miestelius) arba tiesiog diversiniais tikslais (rinkimų metu) partizanai siekė sutrikdyti valdžios įstaigų ir baudėjų karinių dalinių ryšius. Todėl dažnai būdavo nutraukiamos, naikinamos telefono, telegrafo linijos ir įstaigos.

Iki 1946 metų gana dideli partizanų daliniai susigrumdavo su priešu. Iš vidaus ir pasienio kariuomenės karininkų pranešimų aukštesniems viršininkams apie susirėmimus su "gaujomis" matyti, kad kautynėse dažnai dalyvaudavo 80-100 ir daugiau partizanų. Puolant valsčių, miestelius, dalyvaudavo ir iki 200 kovotojų. Balbieriškio miške (Marijampolės aps.), pasak

29 Daumantas J. Min. veik. P.216; Petraitis J. Su neapykanta istorinei tiesai // Tarybų Lietuva. 1991 kovo 13. P.3.

30 Kruvinos žudikų pėdos. P.208.

gen. mjr. P. Vetrovo, 1945 m. veikė 500-600 žmonių gauja. Vėliau dėl nuolat didėjančios baudėjų jėgų persvaros, rezistencijos karinė vadovybė nusprendė vengti stambesnių puolamųjų operacijų. Tačiau buvo siekiama ardyti sovietų valdžios struktūras, baudžiami aršiausi pareigūnai ir jų rėmėjai.

Kiek gi Lietuvoje buvo partizanų? J. Lukša ("Daumantas") memuaruose paminėjo, kad 1945 m. balandžio mėn. "visoje Lietuvoje veikė apie trisdešimt tūkstančių partizanų armija". Šiuo skaičiumi vėliau ne kartą rėmėsi kai kurie išeivijos ir Lietuvos mokslininkai. Išeivijos istorikas K.K. Girnius apskaičiavo, kad pokario metais partizanavo ne mažiau kaip 50 tūkst. žmonių, o politologas R. Misiūnas teigė, kad Lietuvoje "veikė maždaug 100000 partizanų". L. Truska rašė, kad pokario metais partizanavo arba slapstėsi 70-80 tūkst. vyrų.³¹

Skirtingos mokslininkų nuomonės ir dėl žuvusių partizanų skaičiaus. Pirmuosius apskaičiavimus atliko išeivijos istorikai ir politologai. J. Ambrazevičius (Brazaitis) spėjo (1960 m.), kad partizanų kovose prieš antrąją sovietų okupaciją žuvo iki 50 tūkst. žmonių. Dr. J. Damušis rašė (1980 m.), kad kovose su okupantais žuvo per 20000 lietuvių partizanų ir partizanių. Po dešimties metų autorius priėjo nuomonės, kad iš viso žuvo 36000 "kovotojų už laisvę ir jų priešų sribų". Lietuvos mokslininkų pateikti skaičiai buvo artimi Dr. A. Damušio apskaičiavimams. L. Truska teigia, kad "iš viso žuvo per 20000 partizanų".³² Dr. V. Kubilius mano, kad "30000 partizanų paguldė galvas".

Pokario metais "bandų, bandgrupių ir banditų" operatyvinę apskaitą vedė represiniai organai. Jie rėmėsi į pagrindžio struktūras įdiegtų agentų pranešimais, legalizavusiųjų bei sučiuptų kovotojų parodymais, partizanų artimųjų apklausa. Apibendrintus duomenis "apie veikiančias ginkluotas gaujas ir banditų skaičių" bei "nukautus ir sučiuptus banditus" LTSR NKVD (MVD) šefas gen. mjr. J. Bartašiūnas (1944-1953), LTSR valstybės

31 Girnius K. Min. veik. P.390; Truska L. Herojiškas ir tragiškas mūsų tautos istorijos puslapis // Daumantas J. Min. veik. P.557.

32 Truska L. Min. veik. P.557; Politinės aistros užgožė realybę: į "Lietuvos Ryto" klausimus atsako ist. m. dr. prof. J. Jermalavičius // Lietuvos Rytas. 1990 sausio 17. P.3; Damušis A. Lietuvos gyventojų aukos ir nuostoliai antrojo pasaulinio karo ir pokario 1940-1959 metais. Chicago, 1988. P.24.

saugumo ministrai gen. mjr. D. Jefimovas (1945-1949), gen. ltn. N. Gorlinskis (1949), gen. mjr. P. Kapralovas (1949-1952), gen. mjr. P. Kondakovas (1952-1953) siūsdavo TSRS vidaus reikalų liaudies komisarams (ministrams) maršalui L. Berijai (1938-1945), gen. plk. S. Kruglovui (1946-1953), TSRS valstybės saugumo ministrams armijos generolui V. Merkulovui (1943-1946), gen. plk. V. Abakumovui (1946-1951), S. Ignatjevui (1951-1953) arba jų pavaduotojams.

1 lentelė

Partizanų būrių ir grupių bei jų narių skaičius 1944-1955 m.
(LTSR NKVD-MVD-MGB duomenys)

Data	Būrių (grupių)	Partizanų
1944.X.20	66	1500-1600
1945.I.1	486	5900: lietuvių - 4500; lenkų - 1400
1945.VI.1	123	6534
1945.IX.20	138	4025
1946.I.1	125	3003
1946.X.1	190	3300
1948.II.1	163	1368
1949.XI.1	220	daugiau kaip 2000
1951.X.1	132	884
1955.I.1	6	51 (iš jų 25 - pavieniai)

2 lentelė

1944-1949 m. ginkluotuose susirėmimuose žuvę partizanai
(LTSR NKVD-MVD-MGB duomenys)

1944/VIII.1-XII.31/	2436
1945	9073
1946	2090
1947	1540
1948/I.1-XII.1/	1032
1949/I.1-X.1/	891

Susipažinus su lentelėse pateiktais duomenimis, pirmiau-

sia kyla jų patikimumo klausimas. Partizanų skaičius nuolat kito, priklausomai nuo NKVD kariuomenės aktyvumo, represijų pobūdžio ir masto. Šiuo atveju vargu ar būtų galima kaltinti enkavedistus sąmoningu partizanų skaičiaus ir jų nuostolių mažinimu. Juk nuo čekistų "žygdarbių" ir "nuopelnų" dydžio priklausė kopimas karjeros laiptais, kariniai laipsniai, materialinis skatinimas (premijos), koviniai ordinaai ir t.t. Tačiau pateikti skaičiai apie kovojančius partizanus, matyt, mažesni negu buvo iš tikrųjų. To priežastys - "organų" "operatyvinės apskaitos" netobulumas, "sunkumai" renkant informaciją. Antra vertus, negalima sutikti ir su tvirtinimais, kad Lietuvoje vienu metu galėjo partizanauti 30-40 ar daugiau tūkstančių žmonių. Tiek žmonių galėjo slapstyti, gyventi nelegaliai nebent 1945 m., kai vyrai stengėsi išvengti šaukimo į frontą. K. Girnius taikliai pastebėjo, kad karo nualintas kraštas, kur nėra didelių miškų, kur ūkininkams buvo uždėtos sunkios pyliavos, nebūtų galėjęs išmaitinti kelių dešimčių tūkstančių partizanų. Jo nuomone, "11 tūkstančių būtų pats maksimumas, kurį Lietuva galėjo išlaikyti".

Rezistencijos kovų patyrimas parodė, kad vidutinė partizanavimo trukmė siekė du metus. Represijų vykdytojų duomenimis, per 5 metus (nuo 1944.VIII.1 iki 1949.X.1) buvo nukauta daugiau kaip 17 tūkst. partizanų (duomenų už vėlesnius metus dar nerasta). Pateikti skaičiai, matyt, teisingi. Jie neapima kalėjimuose ar lageriuose nukankintų partizanų, nužudytų ar sudegintų beginklių jų artimųjų.

Palyginimui priminsime, kad komunistų partijos istorikų duomenimis sovietiniame antifašistiniame partizaniniame judėjime (įskaitant ir visokius pogrindininkus) dalyvavo iš viso iki 10 tūkst. žmonių, iš jų žuvo apie 1,4 tūkst.³³ Bolševikų partizanus pastoviai rėmė vadinamoji "Didžioji žemė", kuri siuntė pačius partizanus, jų vadus ir instruktorius, ginklus, šaudmenis ir medikamentus.

Lietuvos partizanai su galingojo Rytų kaimyno kariuomene kovojo vienu vieni. Iš visų sovietinių respublikų tik Vakarų Ukrainoje pasipriešinimo sąjūdis buvo toks pat stiprus ir ilgalaikis.

Tikslus žuvusiųjų kovoje prieš partizanus TSRS kariškių

33 Štaras P. Partizaninis judėjimas Lietuvoje. V., 1966. P.233.

skaičius iki šiol nenustatytas. Savo metu partijos istorikai, remdamiesi LRSR Valstybės saugumo komiteto pateiktais duomenimis, paskelbė, kad nuo rezistentų rankos 1944-1953 metais žuvo daugiau kaip 1,5 tūkst. kareivių ir karininkų ir apie 2 tūkst. liaudies gynėjų.³⁴ Tačiau šie duomenys, atrodo, yra nepilni arba sumažinti. Viena tik 4-oji divizija patyrė didesnius nuostolius. Sankt Peterburgo istorikas G. Stančinskis, nors ir būdamas didelis NKVD kariuomenės "tradicijų" garbintojas, pažymėjo, kad 1944-1951 metais Lietuvoje 4-oji divizija koviniuose susiremiuose prarado 4,5 tūkst. kareivių, seržantų ir karininkų.³⁵

Atvykusi vykdyti vadinamąją "vyriausybinę užduotį", NKVD kariuomenė Lietuvoje įklimpo ilgam. Tai nebuvo panašu į pergalingas ir lengvas operacijas kitose respublikose, kur taip pat buvo vykdomos "specialiosios užduotys". 4-osios divizijos politinio skyriaus viršininkas pulkininkas Ivanas Gerasimenka pranešime (1945.II.9) TSRS NKVD vidaus kariuomenės Politiniam skyriui susirūpinęs rašė: "Atvykusiems 1944 metų rugpjūtyje į Lietuvos TSR divizijos daliniams operatyvines tarnybines užduotis prisiėjo vykdyti žymiai sudėtingesnėje aplinkoje, kuri smarkiai skyrėsi nuo sąlygų ankstesniuose divizijos veiklos rajonuose".³⁶

Praėjus 8 mėnesiams, du generolai majorai - LTSR NKVD šefas J. Bartašiūnas ir 4-osios divizijos vadas P. Vetrovas skubiame ir slaptame rašte (1945.X.13) A. Sniečkui ir M. Gedvilui nusiskundė, kad divizijos daliniai "labai perkrauti operatyviniu koviniu darbu".³⁷

Ataskaitose ir įvairiuose prašymuose (pvz., dėl deficitinių prekių išskyrimo) LTSR vyriausybei vidaus reikalų ir valstybės saugumo ministrai generolai majorai Juozas Bartašiūnas,

34 Jermalavičius J. Kaltinimas be senaties // Laikas ir įvykiai. 1988. Nr. 15. P.7; Mikalauskas P. Vanagas virš Dzūkijos // Tarybų Lietuva. 1990 liepos 2. P.3.

35 Stančinskis G. Ką nušviečia "Pasaulis" // Pasaulis 1991. Nr. 15-16. P.37.

36 Внутренние войска в Великой Отечественной войне. 1941-1945 гг.: Документы и материалы. М., 1975. С.635.

37 LTSR NKVD liaudies komisaro gen. mjr. J. Bartašiūno ir NKVD VK 4 ŠD vado gen. mjr. P. Vetrovo 1945.X.13 d. raštas Nr. 002876 LKP(b) CK sekretoriui A. Sniečkui ir LTSR LKT pirminkui M. Gedvilui // LVA. F.R-754. Ap.13. B.35. L.130.

Aleksandras Guzevičius, Dmitrijus Jefimovas nuolat pabrėždavo, kad abiejų ministerijų darbuotojai ir iš "centro" komandiruotas "generalskij sostav" (generolai), kovodami su "ginkluotomis nacionalistų gaujomis", "įtemptai dirba operatyvinį darbą" po 18-20 valandų per parą.³⁸

Tą patį savo raštuose pažymėdavo ir L. Berijos įgaliotinis Lietuvoje generolas leitenantas Ivanas Tkačenka. Jis mėgo gąsdinti LTSR LKT pirmininką M. Gedvilą, kad bus "priverstas" išsiųsti atgal saugumo generolus ir pulkininkus, jeigu jiems nebus skiriami butai. - "Ar Jūs žinote, - teiravosi įgaliotinis marionetinio premjero, - kokias tai pasekmes gali turėti mūsų (vidaus reikalų ir saugumo - E.G.) komisariatų darbui?"³⁹ Taigi, čekistų generolas suvokė, kad sovietų valdžia Lietuvoje laikosi tik durtuvų dėka.

Lietuvių, kaip ir bet kurios kitos tautos, kova dėl nepriklausomos valstybės atkūrimo buvo teisėta ir šventa. Ateities kartos apie pokario partizanus kalbės su tokia meile, kaip dabar kalbama apie 1831-ųjų ir 1863-ųjų metų sukilėlius. Lietuvos karininkų ir partizanų vadų Liudviko Butkevičiaus, Adolfo Ramanausko, Motiejaus Pečiulionio, Juozo Vitkaus, Jono Žemaičio ir kitų vardai bus tariami su tokia pat pagarba kaip 1918-1920 metų nepriklausomybės kovų didvyrių vardai.

38 LTSR NKVD ir NKGB liaudies komisarų gen. mjr. J. Bartašiūno, A. Guzevičiaus, D. Jefimovo 1945.II.19, III.28, IX.15 d. raštai LTSR LKT pirmininkui M. Gedvilui. // Ten pat. L.34, 49., 115.

39 TSRS NKVD-NKGB įgaliotinio Lietuvos TSR gen. ltn. I. Tkačenkos 1945.IX.29 d. raštas LTSR LKT pirmininkui M. Gedvilui. // Ten pat. B.38. L.14.